

In de marge

In een vorige Humanist trof u een artikel aan van B. Frijlink ter introductie van het rapport Overbevolking van de gelijknamige H.V.-werkgroep. In dit nummer treft u een introductie aan van het rapport van de werkgroep „Beperking Productie en Consumptie”; het is van de hand van zijn voorzitter dr. E. Hommes lid van het Hoofdbestuur.

In de marge daarvan het navolgende: Bij een kleinere bevolking kan men zich nog voorstellen, dat de sociaal-economische structuur niet noodzakelijkerwijs gewijzigd dient te worden (minder mankracht kan men compenseren door verdergaande automatisering). Een substantiële beperking van de productie en consumptieomvang stelt die structuur echter onmiddellijk ter discussie. Bij een almaar stijgende materiële wel-

vaart kunnen allerlei fundamentele vragen verdoezeld worden. Zoals daar zijn: Is de huidige productie/consumptie-structuur ethisch verantwoord? Idem: de huidige inkomens- en vermogensverdeling. Idem: de huidige beschikkingsmacht over de productiemiddelen. Idem: de huidige beschikkingsmacht over de media die de consumptie kunnen beïnvloeden, enz. enz.

Geen wonder dat dit tweede rapport – in tegenstelling tot dat handelende over het bevolkingsvraagstuk – binnen een halfjaar nog geen afgerond stuk is geworden. In een brief die het rapport vergezelt schreef de Algemeen voorzitter terzake:

„Met name ontbrak nog eenstemmigheid over de vraag of binnen het op winst gerichte ondernemingsgewijze productie-systeem de nodige afrem-

ming valt te bereiken én of een wijziging van dat systeem voorwaarde is voor een ethisch-verantwoorde samenleving die kan overleven”.

In economicis is het op winst gericht zijn overigens niet hét punt. Lieberman bepleit(te) in de Sowjet-Unie óók een winstprincipe (gekoppeld aan rentabiliteit en continuïteit). Evenmin is dat het ondernemingsgewijze produceren (mits de productie maar overal wordt gepland). De breukpunten liggen bij de vragen:

- Waar gaat de winst naar toe die wordt gemaakt boven hetgeen nodig is voor voortzetting van een het geïnvesteerde kapitaal redelijk belonende onderneming.

- Wie bepaalt wat en hoeveel wordt geproduceerd.

Het is velen helaas nog steeds niet duidelijk dat dit ethische vragen van zeer belangrijke aard zijn. De actualiteit ervan is door het overlevingsvraagstuk er alleen maar actueler op geworden.

Fiege

Hoofdbestuur

Zo heel groot kan het verslag dit keer niet worden. Want ik heb de vergadering van 16 november, die hier besproken wordt, niet zelf meegemaakt. Het volgende is dus een verslag uit de tweede hand. De eerste hand is die van van de Willik.

Zo nu en dan kom je nog wel eens ouderwetse dingen tegen. Soms wat knus, soms grimmig; van beide hier iets. C. Egas schijnt bij het overdragen van het voorzitterschap van de Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg van hemzelf aan van Lier zijn tevredenheid erover te hebben uitgesproken dat op nieuw een gelovig man de hamer gaat hanteren. In dezelfde trant heeft hij nog meer gezegd, maar ik heb het nummer van Op Leef tijd waar het in zou staan niet bij de hand.

Was dit knus Nederlands, het grimmige komt dit keer uit België. Daar schijnt een vrouw vervolgd te worden die in Nederland abortus heeft laten verrichten. Naar aanleiding hiervan hebben wij contact met het Belgisch Humanistisch Verbond. Dit laatste herinnert ons er tevens aan dat we eigenlijk te weinig contact hebben met de Belgische humanisten. Dit zou, bijvoorbeeld op radio en televisiegebied, intensiever kunnen zijn. Er wordt aan gewerkt.

Nu een paar van die echte bestuurders dingen. Het hoofdbestuur gaat ter gelegenheid van het nieuwe jaar een (bescheiden) receptie houden voor: functionarissen, omringende besturen, en natuurlijk (daar het hoofdbestuur veelhoofdiger is) voor zichzelf. We hebben al eens geprobeerd het niet te doen. Maar dan

mis je ook weer iets, namelijk een gelegenheid tot wat informeel contact die zich verder gedurende het jaar met een aantal bezoekers niet meer zal voordoen. Nu dus toch weer een receptie; we hopen dat het gezellig wordt.

Het andere bestuursdersding betreft de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden (HSHB). Deze vraagt of men zijn bestuur zal uitbreiden. De verantwoordelijkheden van de HSHB zijn namelijk enorm geworden. De constituerende organisaties zijn: Humanistisch Verbond, Humanitas en De Vrije Gedachte. Wat ons betreft zal die uitbreiding (met een persoon erbij uit elk van deze organisaties) er komen.

Op de laatste Verbondsraadvergadering kwamen er vragen over onze wijze van adressering; en het gebeurt meer dat daarover gevraagd wordt. Men wil de laatste tijd Mej(u)vrouw wel vervangen door Mevr(ouw). Er wordt ook wel aanmerking op gemaakt dat de achternaam van de vrouw soms niet is toegevoegd als het gaat om haar lidmaatschap los van haar echtgenoot, of om haar medelidmaatschap. Er werd besproken dat het tegemoet komen aan deze wensen enkele duizenden guldens zou gaan kosten, en bovendien onvolledig zou blijven.

Het eenvoudigst is het vervangen van mej(u)vrouw door mevrouw. Het duurt is het toevoegen van namen. Dit kost

Dr. A. J. Wichers
Alg.-sekreteraris

f 1,10 per geval. Maar als de mensen maar even langer heten dan Dirks-Deil, dan heeft ons computerprogramma geen posities genoeg en kan het niet eens, of slechts met afkortingen in de naam zelf. Wij moeten deze dingen nu eenmaal op een koopje doen, en daarom is aangenomen hier niet in te gaan wijzigen. Bovendien: iedere vrouw die in het verleden mevr. heeft opgegeven, zit er ongetwijfeld als mevrouw in. Laat men bij mutaties zoveel mogelijk op mevrouw overgaan; binnen enkele jaren zijn we dan ook „schoon”.

Onze publiciteit (in handen van een taakgroep waar ook niet-hoofdbestuurders in zitten) kwam ter sprake. Nieuws: er blijkt voldoende medewerking in het land te krijgen voor regelmatig kijk- en luisteronderzoek door onszelf. Een kleine werkgroep gaat dit ter hand nemen. Voorts werd de vraag behandeld of gemeenschappen misschien behoefte zouden hebben aan een uniform voorgedrukt omslag met vignet, waarin men zijn mededelingen aan de leden kan „verpakken”. Dit wordt nagevraagd. De euthanasieconferentie van einde oktober heeft een aanzet opgeleverd voor verdere standpuntsbepaling. De taakgroep wetenschappelijk werk zal hier een werkgroep voor bij elkaar brengen.

Driebergen, 1 december 1973

Beperking van productie en consumptie

Het konsept rapport van de door het hoofd-bestuur ingestelde werkgroep „productie-konsumptie” begint met te stellen dat de wetenschappelijke discussie over de betekenis van de berekeningen van het M.I.T.-team – neergelegd in het rapport van de Club van Rome – nog in volle gang is. Het is moeilijk om een keuze te doen tussen de optimistische opvatting die zegt dat het allemaal zo'n vaart niet zal lopen en de pessimistische opvatting die een veel somberder beeld geeft dan de Club van Rome.

Toch is men het er vrijwel over eens dat het nodig zal zijn de produktiestijging in het rijke westen af te remmen. Degenen die een stapje verder gaan zeggen dan dat na dat afremmen een punt moet worden bereikt waarop de groei tot stilstand komt en tenslotte is er een groep die meent dat in het welvarende deel van de wereld de materiële welvaart zal moeten dalen.

Vooraf wanneer men de positie van de arme landen in zijn standpunt betreft en wanneer men daarbij uitgaat van de morele eis dat op de lange duur de arme landen een zelfde materieel welvaartsniveau moeten kunnen bereiken als het niveau wat wij nu hebben, dan zal dat uiteindelijk voor de gehele wereld te bereiken welvaartsniveau aanzienlijk beneden dat van ons liggen.

Deze redenering heeft ons ertoe gebracht in ons rapport uit te gaan van de noodzaak om te komen tot een daling van de materiële welvaart in het westen en een stijging van de materiële welvaart in arme landen. Toen wij gedurende de eerste helft van dit jaar aan ons rapport werkten was er van een oliecrisis nog geen sprake en het is dan ook toevallig dat wij de auto en het particuliere vervoer als voorbeeld hebben genomen om na te gaan wat er gebeurt en welke maatregelen er nodig zijn als wij in onze materiële welvaart ingrijpen. De oliecrisis maakt intussen het lezen van ons rapport een stuk gemakkelijker, omdat men zich nu de autoloze zondag niet meer – zoals wij toen deden – als theorie hoeft voor te stellen.

Zoals wij dagelijks in de kranten kunnen lezen heeft de autoloze zondag en de beperking van energieverbruik in het algemeen belangrijke economische en maatschappelijke consequenties. De belangrijkste consequentie is misschien wel de afnemende van de werkgelegenheid. Deze daling van werkgelegenheid is niet alleen van belang voor de olieverwerkende industrieën en het distributieapparaat, maar ook voor de auto-industrie, de garagehouders, de verzekeraars etc.

Nu heeft het tot nu toe altijd voor de hand gelegen om dalende werkgelegenheid op te vangen door investeringen in andere bedrijfstakken, dus andere fabrieken. Wanneer we echter van een daling van produktie uitgaan gaat deze oplossing niet meer op. Er zijn dan geen alternatieven omdat die opnieuw energie en grondstoffen vereisen en omdat die opnieuw hun „bijdrage” zullen leveren aan de vervuilingproblematiek.

Een oplossing voor het werkloosheidsprobleem moet dan ook niet gezocht worden in investeringen in andere bedrijfstakken, maar in arbeidstijdverkorting en in het scheppen van werkgelegenheid in die sectoren van ons maatschappelijk leven die geen energie en grondstoffen vereisen en die niet bijdragen tot de vervuiling.

Aan het hele probleem van de arbeid hebben wij een apart hoofdstuk van ons rapport gewijd omdat dit naar onze opvatting een essentieel vraagstuk is. Nog steeds leven wij in een cultuur waarin arbeid een heilige positie heeft. Niet alleen zullen we anders tegenover arbeid moeten gaan staan, maar ook de omstandigheden waaronder we werken zullen vele veranderingen moeten ondergaan.

Kunnen we wel in Nederland beginnen? Stel dat we hier produktiebeperkende maatregelen nemen, wordt onze concurrentiepositie dan niet erg ongunstig? Het is duidelijk dat maatregelen op Europees en liefst wereldniveau nodig zijn, maar wij hebben getracht aan te geven in hoeverre je in Nederland al een begin kunt maken. Daling in materiële welvaart vereist ingrijpen in zowel de produktie als de consumptie.

In onze werkgroep waren nog al wat verschillen over de vraag waar je de accenten moet leggen. Sommige leden zijn van mening dat onze vrije ondernemingswijze produktie aan banden moet worden gelegd en andere zijn de overtuiging toegedaan dat ook binnen het bestaande systeem nog genoeg onderhandelingsruimte zit. Politieke visies spelen hierbij een rol.

Daling in materiële welvaart betekent een algemene versobering. Nu is het duidelijk dat dit een weinig aantrekkelijk perspectief is, vooral voor die groepen in de samenleving die net een beetje zijn gaan meedoen in de algemene welvaart. Doorvoering van versoberingsmaatregelen dient gebaseerd te zijn op een rechtvaardigheidsbeginsel dat vanzelfsprekend nauw samenhangt met het

politieke probleem van de inkomensniveleering.

Daling in materiële welvaart mag dan een materiële versobering betekenen, naar onze stellige overtuiging hoeft dit echter geen afbreuk te doen aan de toeneming van welzijn. Ontplooiing van de menselijke mogelijkheden, zelfrealisatie, solidariteit, participatie en humanisering van de samenleving zijn zaken die tot op zekere hoogte los gezien kunnen worden van de materiële produktie.

We zullen met kracht moeten gaan werken aan de vergroting van het welzijn van de samenleving. Vergroting van het welzijn kan een compensatie bieden voor de daling in materiële welvaart. Gelukkig zijn er tal van tendenzen in onze samenleving die in deze richting wijzen.

Wij hopen dat wij door de beschouwingen die in dit rapport zijn samengebracht een bijdrage kunnen leveren aan het broodnodige denken over nieuwe samenlevingspatronen. Het humanistisch verbond kan daarin samen met anderen functioneren als een ontmoetingspunt waar deze discussies kunnen worden gevoerd zonder dat daarbij partijpolitieke consequenties als remmende faktor een rol spelen.

Enno W. Hommes

Kerstkonijn

't Is bijna tien – de avond is 't, waarop de Heiland werd geboren, – wat lange wimpers heeft de os, de ezel wat fluwelen oren – Maar waar is nu het kerstkonijn, het witte met de rode ogen, dat nooit genoeg gestreeld kon zijn? – O, zoveel liefde werd tot logen – Want, in de vriesnacht, aan de lijn hangt, rood-gaderd, binnenst-buiten, het jasje van het kerstkonijn. – Er klimt een treurwilg langs de ruiten – En alles zou zo erg niet zijn, als niet de jongen was bedrogen, er vaart door hem een vreemde pijn, nu heeft hij zelf zo rode ogen, hij ziet de wereld: lijn aan lijn, miljoenen vachtjes, stijf bevroren, – massacre van het kerstkonijn – en wil niets van de Heiland horen.

Jac. van Hattum

in dit nummer:

Beperking van produktie en konsumptie

pag. 3

Humanistische Geestelijke Verzorging in de inrichtingen van justitie

pag. 4

Boekbespreking

pag. 5

I.H.E.U.-congres Amsterdam

pag. 6

Gewetensbezwaarden Militaire Dienst

pag. 7

Nieuws van H.S.H.B.

pag. 8

Humanistische Geestelijke Verzorging in de inrichtingen van justitie (I)

Als aanzet voor enige mij verzochte artikelen over het geestelijk raadswerk in de inrichtingen van justitie wil ik graag enige opmerkingen maken over de feitelijke ontwikkeling van grw in het algemeen in relatie tot de doelstelling van het werk. Van daaruit kan dan gemakkelijker een nadere beschouwing van het grw in justitie-verband volgen.

Onevenwichtige verhouding tussen „ingebouwd” en niet-ingebouwd grw

Naar mijn idee vertoont het grw tot nu toe in de praktijk een in wezen onevenwichtige ontplooiing door het relatief zware aksent op de zogenaamde ingebouwde vormen. Hoe waardevol deze arbeid in leger, gevangenis, arbeiderskamp, ziekenhuis en straks bejaardentehuis (e.a.) ook mogen zijn, hun feitelijk overheersen in het totaal van het grw in de samenleving wijst op een „hartafwijking”. Gezien het kerndoel van grw komt aan dergelijke inbouwvormen in beginsel een rand-positie toe. Principieel moet het kernstuk van het werk worden beschouwd als te liggen in de algemene plaatselijke samenlevingsverbanden.

Ten opzichte van de trend in het ingebouwde werk maakt evenwel de ontplooiing van het plaatselijke grw een armetierige indruk. Ik zie in deze averechtse ontwikkeling, die niet de vrucht is van een doelbewust beleid, het bewijs dat de mogelijkheid en de waarde van grw in de samenleving nog weinig wordt beseft. In de roep om geestelijke gezondheidszorg valt nog maar weinig te bespeuren van een duidelijke notie van de potentiële betekenis van grw. Ware dat anders, dan zou ras op een goed geëquipeerd werknets worden aangestuurd.

Het valt buiten het bestek van deze opmerkingen op dit organisatorisch vraagstuk verder in te gaan.

Waar het mij nú om gaat is te wijzen op het gevaar van doelvervalsing als gevolg van deze partiële ontplooiing. Scherper: het gevaar van identiteitsverlies door „verenkeling” van grw binnen speciale verbanden. Voor de buitenstaander is de moeilijkheid dat hij grw in de praktijk in hoofdzaak kan associëren met speciale, geijkte leefsituaties en met bijzondere (categorische) mensen (soldaten, gedetineerden, zieken, etc.). Hij kan aan de afzonderlijke takken niet zo gemakkelijk de eigenlijke boom herkennen.

Sommigen komen tot wilde fantasieën, juist door die „exclusieve” binding aan instituten, bijv. de fantasie waarbij het grw een primaire taak zou vervullen ten dienste van een instituut. Een andere fantasie wordt gevoed doordat ingebouwd grw meestal functioneert naast godsdienstige geestelijke verzorging; hier ontspringt dan het misverstand van vereenzelviging van grw met wat men denkt dat in godsdienstig vaarwater aan zielszorg plaatsvindt.

Het ingebouwde werk zou het wat gemakkelijker hebben als zijn identiteit mede kon worden herkend aan het te zeer ontbrekende kernstuk in de algemene samenlevingsverbanden. Op den duur moet deze lacunaire ontwikkeling onwezenlijk geacht worden. Want waar gaat het in dit werk, al dan niet ingebouwd, tenslotte om?

De identiteit van grw

We moeten broodnuchter vaststellen:

- dat voor een menswaardige persoonlijke levensontplooiing een adequaat geestelijk draagvlak onmisbaar is;
- dat er door mensen zo heel veel in het leven wordt misgekleund, als gevolg van een onbeholpen (onwerkelijk, bevangen, knoeierig) hanteren (verwerken) van allerlei essentiële levensvragen en -kwesies, waardoor mensen slechte beheerders worden van de mogelijkheden van het leven;
- dat bij levensmoeilijkheden het eigen concreet geestelijk bestaan (functioneren) naast en in wisselwerking met psychische en sociale krachten van grote invloed is;
- dat veel menselijke tragiek samenhangt met de op grond van de eigen levensoriëntatie (interpretatie) zichzelf toebedeelde of ontzegde speelruimte ten aanzien van de keuze-mogelijkheden in het leven.

Op grond van dergelijke konstateringen vormt grw allesbehalve een liefhebberij van een handjevol geestelijke fijnproevers en kan het evenmin worden afgedaan als een specialiteit ten dienste van bijzondere mensen in bijzondere omstandigheden, bovendien al dan niet gekwalificeerd als lapwerk of woordverkoondiging.

Grw vormt in de kern van de zaak een modern en niet zelden noodzakelijk „hulpmiddel” voor normale mensen in dagelijkse levenssituaties die mondig (willen en moeten) worden in een tijd van kritisch gestelde normen en waarden, structuren en doelen. Grw vormt bij die zelfwording van de enkeling in tweërlei zin een vitale handreiking.

In de eerste plaats als hulpmiddel bij de

normale persoonlijke ontplooiing van de geestelijke vermogens in aanraking met essentiële actuele gemeenschappelijke levensvraagstukken. Door ontmoeting, aanspraak en samenspraak, activeren van belangstelling, ontdekken van eigen identiteit in het onderscheidend waarden van de werkelijkheid, verdiepen van eigen visie op mens en wereld, als onmisbaar draagvlak voor persoonlijke beslissingen in een volwaardige samenhang.

In de tweede plaats als hulpmiddel bij een even normale maar doorgaans met veel meer innerlijke spanningen gepaard gaande ingrijpende geestelijke zelf-herziening, wanneer de eigen levensrealiteit zulks onontkoombaar maakt. In dat geval is er bepaald meer aan de hand dan het prijsgeven van een achterhaalde werkelijkheidsopvatting. Het eigen konkrete bestaan, het zó-zijn, is ermee in het geding. Vertrouwde levenszin verkeert hier in diep bedreigende on-zin. Trouw aan zichzelf (identiteit) dwingt hier tot ontrouw aan eigen gevormdheid. Grw als zinvolle handreiking komt dan neer op subtiële aandacht, meeleven, -denken, -waarderen, -zoeken, kritisch volgen, op basis van diep respect en menselijke solidariteit. De mogelijkheid van een dergelijke persoonlijke communicatie kan van levensbelang zijn; een situatie van zelfwinst of zelf-verlies, van vertwijfeling of innerlijke groei, van zijn of niet-zijn.

Deze wat compacte aanduidingen van de kern van grw mogen voldoende zijn om duidelijk te maken waarom op den duur ingebouwd grw zonder adequaat niet-ingebouwd grw onwezenlijk moet aandoen. De uiteindelijke geloofwaardigheid van de identiteit van grw in het bijzondere verband hangt samen met de potentiële totaliteit van het werk in de samenleving. Slechts als opbouw-proces is de partiële ontplooiing aanvaardbaar.

Vanuit deze algemene doelstelling dient uiteraard ook het grw in de inrichtingen van justitie te worden benaderd. De ontmoeting van de gedetineerde mens door de geestelijk raadsman is principieel gericht op de existentiële vragen en moeilijkheden en niet primair gekoppeld aan de aanleiding van de detentie-situatie. Chargerend kan worden gezegd, dat het gedetineerd

zijn een toevalligheid in de ontmoeting betekent.

Intentioneel is deze opmerking voor de raadsman juist. Grw in dit verband richt zich niet op criminaliteitsbestrijding, gedragsbeïnvloeding, aanpassingsbevordering aan gegeven omstandigheden e.d. Het

fungeert ook bepaald niet als smeermiddel voor de wrijvingskrachten tussen de gedetineerde mens en het strafstelsel.

In een volgend artikel hoop ik deze werkvorm nader aan u voor te leggen.

Carel Uitenbogaard

Boekbespreking: *Het socialisme en de moderne samenleving*

Onlangs verscheen van de hand van dr. S. W. Couwenberg een nieuwe publikatie getiteld „Modern Socialisme, achtergrond, ontwikkeling, perspectief” (uitgave Samson). Reeds eerder publiceerde de hoofdredacteur van „Civis Mundi” enkele boeken, waaruit zijn veelzijdige maatschappelijke, politieke en culturele belangstelling blijkt: „De vereenzaming van de moderne mens” (1956), „De strijd tussen progressiviteit en conservatisme” (1959), „Oost en West op de drempel van een nieuw tijdperk” (1966) en „Herlevend nationalisme” (1967). Couwenberg schetst in zijn nieuwe werk allereerst het ontstaan en de ontwikkeling van de socialistische idee en gaat vervolgens na hoe het socialisme zich in de naoorlogse periode ontwikkeld heeft, waarbij het zwaartepunt valt op Nederland en

Engeland. Schr. plaatst zowel het oorspronkelijke liberalisme als het socialisme in de traditie van de Verlichting en de Franse revolutie. Beide politieke bewegingen worden gedragen door de idee van de progressiviteit, welke uitgaat van de vrijheidsidee, de gelijkwaardigheid van alle mensen, de democratie, het geloof in de vervolmaakbaarheid van de wereld en het vermogen van de mens zelf zijn geluk op aarde te kunnen smeden. Couwenberg behandelt in zijn boek vrijwel uitsluitend het moderne democratische socialisme, dat de gedachte van de democratie onlosmakelijk verbonden acht met het socialisme. Kenmerkend voor dit moderne socialisme is de ontideologisering en ontradicionalisering welke leidden tot een breuk met het dogmatisch marxisme, hetgeen o.m. tot uitdruk-

king kwam in de nieuwe beginselprogramma's van de Duitse SPD in 1959 en van de PvdA in 1946 en 1959. Kenmerkend voor het moderne socialisme is evenzeer wat schr. noemt „de nationalisatie van de socialistische partijen”. Deze partijen ontpleooiden hun kracht als *nationale* partijen. Van het socialisme als *internationale* beweging gaat geen kracht en inspiratie meer uit. Couwenberg is van mening, dat de identiteit van de huidige socialistische partijen vaag en onduidelijk is geworden. Men kan immers niet ontkennen, dat er sprake is van een verwaarlozing van de socialistische theorie, een afkeer van een ideologisch-gefundeerde politiek, een teloorgaan van de socialistische heilsverwachting. Schr.

(lees verder op pag. 6)

I.H.E.U. - CONGRES - AMSTERDAM

5-9 AUGUSTUS 1974

Daar is 'ie dan, de revolutie!

Zoals de Jehova's getuigen ons trouw blijven attenderen op de naderende ondergang van de wereld, zo blijft de (zeer!) linkse pers hardnekkig melding maken van de revolutie die nu toch echt voor de deur staat. Misschien vallen beide gebeurtenissen wel samen – je kunt tenslotte nooit weten – maar een feit is dat de revolutie in elk geval doorgaat, de humanistische wel te verstaan. U raadt het al, „De humanistische Revolutie” is het thema voor het congres van de International Humanist and Ethical Union dat in augustus aanstaande in Amsterdam zal plaatsvinden. Dit thema wordt vanuit een aantal verschillende invalshoeken besproken, deze invalshoeken zal ik nu noemen en voorzien van een korte toelichting.

Democratie, staat en individu

Een van de elementaire problemen van onze maatschappij is de relatie tussen staat en individu. Democratie is het politieke systeem dat deze relatie tot stand brengt. Aan deze democratie liggen twee principes ten grondslag: vrijheid en gelijkheid.

Wat is volgens humanistische maatstaven een democratische maatschappij?

Gelijkheid

Iedereen heeft gelijke rechten; toch eet een klein deel van de wereld zoveel, dat de rest van de wereld honger lijdt. Of niet soms?

Menselijke ontplooiing en Welzijn

Menselijke ontplooiing is niet slechts een ideaal, maar een concreet doel. Het schijnt zowel een sociaal als een persoonlijk doel te zijn, en toch bestaat er spanning tussen deze twee polen. Welke grenzen worden gesteld aan ontplooiing en welzijn door bevolkingsgroei, door verschillende politieke systemen en door de technische ontwikkelingen?

Ecologie en economische groei

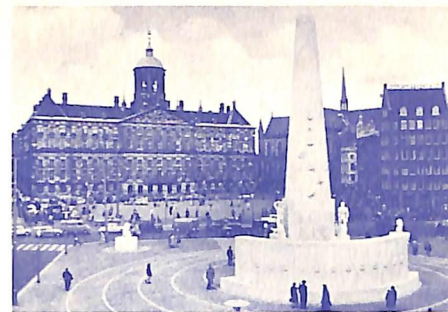
Economische groei als maatschappelijk doel wordt de laatste tijd niet meer algemeen beschouwd als de Grote Zegen, waar deze toch tientallen jaren voor is doorgegaan. Wij zullen ons meer moeten richten op niet-materiële waarden; die zijn er tenslotte ook nog. Wie de discussie binnen het Verbond volgt, zal goed voorbereid zijn op een discussie hierover in internationaal gezelschap. En wat doet u met de resultaten van die discussie in uw eigen omgeving?

Strategie van een humanistische maatschappelijke verandering

Wat voor instrumenten staan ons ter beschikking? Zijn er omstandigheden denkbaar waarin gebruik van geweld noodzakelijk is?

Onderwijs en opvoeding

Het leerproces is meer dan leren manipuleren met cijfers en symbolen. De westerse manier van leven is maar een

uit vele. Juist bij onderwijs en opvoeding ligt de basis om te leren leven met andere dan materiële waarden.

U merkt wel dat er zo het een en ander overhoop wordt gehaald. Het is dan ook niet de bedoeling dat u aan de discussies over alle onderwerpen meedoet, maar dat u een keuze maakt uit deze veelheid aan onderwerpen. U hebt nog even de tijd om over uw keuze na te denken. Maar als u nu vast een congresprogramma met (voorlopig) inschrijvingsformulier wilt ontvangen, dan kunt u schrijven of bellen naar: IHEU, postbus 114, Utrecht. Telefoon 030-31 21 55.

Wanneer u er voor voelt om buitenlandse deelnemers onderdak te verlenen, dan zal de IHEU u dankbaar zijn als u dit laat weten. In een volgend artikelje kom ik er nog wel op terug, maar zij die het IHEU-congres in Amerika meemaakten, zullen zich maar al te goed herinneren dat zij dankzij de Amerikaanse gastvrijheid nooit in een hotel hebben hoeven te overnachten. Dat scheelt een slok op de borrel. Al wordt wel verteld, dat een der deelnemers naast haar gastvrouw in bed heeft geslapen. En zo hoeft het natuurlijk ook weer niet.

Vervolg Boekbespreking

stelt, dat de ideologie van het socialisme gebaseerd is op verouderde uitgangspunten. Ook acht hij de politieke tegenstelling tussen christelijke en socialistische partijvorming volkomen steriel.

Couwenberg schreef een kritisch, géén negatief boek over het socialisme. Ook hij erkent dat het socialisme lange tijd de voornaamste exponent geweest is van de vernieuwingsgedachte. Maar hij meent, dat het socialisme als ideologie (evenals het liberalisme en het confessionalisme) zijn tijd gehad heeft, aangezien het geboren werd onder de maatschappelijke verhoudingen van de negentiende eeuw. Couwenberg ontkent niet dat het socialisme als inspiratiebron grote betekenis heeft gehad en ook nu nog kan hebben. Het is alleen geen factor meer, die het politieke beleid determineert. Dit beleid wordt veel meer bepaald door de ontwikkeling van techniek, wetenschap, economie, communicatie, verkeer, bevolkingsgroei, verstedelijking, enz. Toch is Couwenberg geen aanhanger van een pragmatisme à la D'66 of een technocratie. Elders heeft hij herhaaldelijk gepleit voor een vernieuwing in de Nederlandse politiek, waardoor een nieuwe doorbraakbeweging en de vorming van een brede volkspartij mogelijk wordt (ik denk aan zijn activiteiten in het Democratisch Cen-

trum Nederland). Zoals ik reeds opmerkte, Couwenberg miskent de betekenis van het socialisme als inspiratiebron niet. Ik denk in dit verband ook aan de conclusie van de Poolse naar Engeland geëmigreerde filosoof Kolakowski, die in zijn boek „De mens zonder alternatief” over het begrip „links” schreef en die ik graag onderschrijf. „Links fungeert als de zuurdesem in elke nog zo starre en inerte actueel-historische massa; en al mag links dan op bepaalde momenten nog zo zwak en onaanzienlijk schijnen, toch is hier de hoop actief en mobiel, die de zware last van versteende stelsels, instellingen, gebruiken, denkgewoonten en gesloten leerstellingheid kan breken; links verenigt in zich al die vaak verborgen en verstrooide atomen, waarvan de rusteloze mobiliteit tenslotte nu juist dat is wat wij de maatschappelijke vooruitgang noemen”.

Couwenberg laat de rol van het socialisme in de ontwikkelingslanden buiten beschouwing. Ook al zou het socialisme in onze complexe computermaatschappij geen duidelijk perspectief meer kunnen bieden, dit neemt toch niet weg, dat juist in de Derde Wereld het socialistisch ideaal een bron van inspiratie blijft voor hen die naar maatschappijvernieuwing streven (ook na het gewelddadig einde van het Chileense experiment!)

De verdienste van Couwenberg is, dat hij het socialisme niet alleen schetst in zijn ontwikkeling als politieke beweging maar het plaatst binnen het kader van de evolutie van maatschappij en cultuur. Ook voor de humanist, socialist of niet, staat de vraag centraal: Aanvaarden wij nog het eenzijdig wetenschappelijk-technisch georiënteerd vooruitgangsgeloof of hebben wij (zoals prof. Fred Polak meent) behoefte aan een nieuw inspirerend toekomstperspectief? Welke is onze houding t.o.v. de prestatie- en verwervingsmoraal, de technologische ontwikkeling met zijn milieuproblematiek, de verzakelijking van de menselijke verhoudingen, de anonieme machtsconcentratie, de bedreiging van het privé-leven (ik verwijs wat dit laatste betreft naar het speciale nummer van „Unesco-Koerier” van september 1973 n.a.v. de 25ste verjaardag van de Verklaring van de Rechten van de Mens). Zoals ik reeds opmerkte: Couwenberg is een kritisch waarnemer. Hij verworpt de slogans en de ideologieën van de grote partijen, die geen wezenlijk antwoord kunnen geven op de problemen van onze tijd en hierdoor de zo noodzakelijke politieke vernieuwing in de weg staan. Ik hoop, dat Couwenberg elders de gelegenheid krijgt zijn ideeën over vernieuwing van ons maatschappelijk bestel nog verder uit te werken.

Peter Krug

Gewetensbezwaarden Militaire Dienst

Eerder is in dit blad aandacht besteed aan de wenselijkheid de wet gewetensbezwaren militaire dienst te veranderen. De wet biedt, kort gezegd, niet genoeg ruimte om bepaalde groepen gewetensbezwaarden te kunnen vrijstellen

Het hoofdbestuur heeft zich met dit vraagstuk kortgeleden nogmaals bezig gehouden en toen besloten deze wenselijkheid als programma-punt in het Humanistisch Perspectief op te nemen. De daarvoor ontworpen tekst luidt:

Herziening van de wet gewetensbezwaren militaire dienst in dier voege, dat gewetensbezwaren tegen elke of enige vorm van oorlogsverrichting door het militaire apparaat, grond voor vrijstelling van militaire dienst opleveren.

Deze formulering houdt in dat een nieuwe begrenzing van de grond, waarop vrijstelling wegens gewetensbezwaren kan worden verleend, wordt voorgestaan, die de bedoeling van de grondwet niet aantast, nl. het verlenen van vrijstelling wegens bezwaren tegen de primaire taak van het leger: het verrichten van oorlog. Buiten de gekozen begrenzing in de voorgestelde tekst vallen bezwaren tegen de organisatie-struktuur van het leger of tegen het dwangmatig karakter van de militaire dienst. Ook zijn bewust buitengesloten: bezwaren tegen niet op oorlog betrokken gewelddadig ingrijpen van de strijdkrachten (bijvoorbeeld bij binnenlandse onlusten anders dan in geval van burger-oorlog).

Wel schept de begrenzing ruimte voor gewetensbezwaren tegen **bepaalde** oorlogsverrichtingen, zonder dat men (alle) oorlogen zedelijk onvoorwaardelijk verwerpt. Die ruimte is verkregen door naast de term „elke” nog de term „enige” op te nemen. De uitdrukking „enige vorm van oorlogsverrichting” biedt tevens ruimte voor gewetensbezwaren tegen het gebruik van bepaalde soorten wapens (met name atoomwapens).

Door alleen van gewetensbezwaren te spreken wordt in het midden gelaten, of deze bezwaren voortvloeien uit een godsdienstige of zedelijke overtuiging (huidige wet) in combinatie met bepaalde levens- en wereldbeschouwing, of dat veeleer een samenhang met bepaalde politieke beginselen op de voorgrond staat. De hachelijkheid van gemakkelijke mis-interpretaties (door gewetensbezwaarden zelf) dienaangaande nog daargelaten, moet het de wetgever onverschillig zijn, hoe de gewetensbezwaren tot

stand zijn gekomen, dan wel waar ze op berusten. (Bij onderzoek van de aard van de bezwaren zal die samenhang als regel wel aan het licht moeten komen.)

De minister en met name zijn advies-commissie moet niet gehouden worden, het begrip gewetensbezwaren in te dammen op grond van een wettelijke beperking aangaande de mogelijke worteling van gewetensbezwaren binnen de samenhang van het geestelijke leven van de concrete persoon. Ten overvloede zij opgemerkt, dat hier voor vrijstelling niet in aanmerking worden genomen politieke bezwaren, maar uitsluitend gewetensbezwaren, die zonder twijfel soms op een politieke overtuiging berusten. Bij uitwerking van een wettekst in deze geest zou overwogen moeten worden, dat voor sommige gewetensbezwaren een beperkte vrijstelling (ad hoc) in de rede ligt. Dat zal het geval zijn voor gewetensbezwaren tegen een bepaalde (gegeven) oorlogs-

situatie en mogelijk voor gewetensbezwaren tegen het gebruik van bepaalde soorten van wapens, al kan daarvoor ook algehele vrijstelling van de militaire dienst in zijn huidige opzet (inclusief mogelijk gebruik van afgewezen wapens) terecht worden verlangd.

(In de geest van een minderheid van het hoofdbestuur zou ook een vrijstellingsgrond ad hoc te openen zijn voor gewetensbezwaren tegen niet op oorlog betrokken gewelddadig ingrijpen van het leger. Als gezegd sluit de nu gekozen tekst ruimte voor zulke bezwaren bewust uit.)

De formulering van dit H.P.-programma-punt laat ruimte voor een eventueel heropenen van de discussie over de vraag naar de wenselijkheid van een onderzoek naar de bezwaren. Daarover wordt binnen het Humanistisch Verbond en ook binnen het hoofdbestuur verschillend gedacht.

CU

INGEZONDEN BRIEVEN

chili

Met pijnlijke verbazing las ik in de Humanist van 1-11-'73 in een beschouwing van de algemeen secretaris dat door weerstanden bij sommige leden er geen protestverklaring komt over het menonwaardig optreden van de junta in Chili.

Nu vraag ik me af, of het Humanistisch Verbond, gezien de ethische en morele doelstellingen welke ze zegt na te streven, niet veel te kort schiet.

Wanneer de mensen daar zonder enige vorm van proces worden gearresteerd en/of

doodgeschoten, dan meen ik, dat in Chili de menselijke waardigheid dermate wordt vertrapt, dat het protesteren daartegen, ook door het Verbond, vanzelfsprekend moet zijn.

Dit geldt niet alleen voor Chili, maar voor iedere aanslag op de vrije ontplooiing van de menselijke persoonlijkheid, waar ook ter wereld.

Doch zolang het Verbond met dergelijke twijfels komt, dan doet ze afbreuk aan haar streven naar een menselijke samenleving met alle gevolgen van dien.

J. Bartels

Naschrift Algemeen Secretaris

Waarschijnlijk overschat de heer Bartels de invloed die een verklaring van het hoofdbestuur in een zaak als deze kan hebben. Men vergeet niet de afstand die ons in allerlei opzicht van Chili scheidt. Dit maakt dat een aantal hoofdbestuurders (de een is daar sneller mee dan de ander) huiverig is om, naar hun zeggen, „weer eens wat te gaan verklaren”. Zij doen liever een beroep op ieders aandacht, waaronder die van de pers, als er meer effect te verwachten is of ook misschien als men zelf iets minder veilig buiten schot is.

W.

overbevolking

In het artikel „Overbevolking als probleem” deelt de auteur, de heer Bernhard Frijling, mede dat hij het eens is met hen die menen dat overbevolking voor een belangrijk deel te wijten zou zijn aan een ongelijke verdeling op allerlei gebied. Hij licht dit toe met de constatering dat men minder last van de bevolkingsdruk heeft als men beschikt over een bosperceel ter recreatie of over een tweede woning „in de Achterhoek”.

Het bovenstaande geeft de indruk dat bij een betere verdeling van ruimte en inkomen iedere landgenoot die dit zou wensen over een perceel recreatiebos of een tweede woning zou kunnen beschikken, m.a.w. dat er in ons land, althans voor zover het deze facet van openluchtrecreatie betreft, niet van overbevolking sprake zou zijn. Helaas is niets minder waar dan dit, en het is m.i.

daarom zeer te betreuren dat deze passage in het artikel in kwestie voorkomt.

Voorts meent de auteur, eveneens met betrekking tot Nederland: „sommigen spreken van een overbevolking”. Het lijkt mij goed daartegenover eens de resultaten van een representatieve NIPO-enquête te stellen. Uit deze enquête blijkt dat ons land in het jaar 1971 overbevolkt werd geacht door 70% der bevolking. De volgende specificaties zijn wellicht nog interessant. Naar geslacht gesplitst betreft het 71% vrouwen en 69% mannen; naar levensovertuiging: RK 68%; NH 74%; GG 62%; geen godsdienst 74%. De heer Frijling had dus in plaats van „sommigen” moeten spreken van „de overgrote meerderheid”, hetgeen uiteraard wel heel iets anders is.

*D. van der Kellen, ing.,
Lid raad van advies Stichting
Welzijn en Bevolkingsgroei.*

huisvesting bejaarden

In Humanist van 15 november 1973 lasen wij de ingezonden brief van de heer P. J. Prasser te Arnhem. (Moet zijn: Grasser). Voorzover ons bekend stellen de besturen van alle bij ons aangesloten stichtingen zich bij toewijzing van een plaats in een verzorgingshuis of van een woning op het standpunt dat met echtparen gelijkgesteld worden 2 vriendinnen of vrienden, zusters, broers, zuster en broer en dergelijke combinaties. Ook man en vrouw die samenleven doch niet wettig gehuwd zijn worden in dezen als een echtpaar beschouwd. Mocht men onverhoopt andere ervaringen opdoen laat het ons dan even weten. Na publikatie van de ervaring van de heer Grasser is het misverstand betreffende zijn inschrijving opgelost.

*Humanistische Stichting voor
Huisvesting van Bejaarden,
Joh. Vermeerplein 1, Amsterdam*

Nieuws van H.S.H.B. Beilen

In Beilen wordt het Wooncentrum voor Ouderen „t Stroomdal” gebouwd voor de Algemene Stichting Huisvesting en Verzorging van Bejaarden. De bestuursleden van deze stichting zijn benoemd door Humanitas en door de Nederlandse Protestantenvbond.

De bouw vordert voorspoedig en verwacht wordt, dat dit kompleks in februari 1974 in gebruik genomen kan worden.

Het kompleks bestaat uit twee woongebouwen van elk vier lagen met in totaal 99 bejaardenwoningen, verbonden door rekreatie- en dienstruimten. Het is nabij het centrum gelegen en 10 minuten gaans van het station.

De gemeente Beilen is geen industriekern en heeft een prachtige omgeving met veel natuurschoon. De spoorverbindingen zijn uitstekend; er is een half-uur-dienst zowel in de richting Zwolle als in de richting Groningen.

Geïnteresseerden in een woning voor zelfstandige bewoning kunnen een aanmeldingsformulier alsmede een uitvoerige brochure per briefkaart aanvragen bij de secretaresse van de stichting, mevrouw T. Stobbe-de Boer, Grote Drift 38, Beilen. Ook kunt u mondelinge informatie verkrijgen. Voor een gesprek met de secretaresse gelieve u vooraf een afspraak te maken. Het telefoonnummer is 05930-3307.

Voorrang bij toewijzing zal gegeven worden aan gegadigden uit Beilen en omstreken alsmede aan diegenen, die een binding met Beilen hebben.

Voor de daarna overblijvende woningen zullen ook gegadigden van elders in aanmerking komen.

Purmerend

Voor de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Buitenkerkelijke Bejaarden „Waterland” wordt in het uitbreidingsplan Overwhere II te Purmerend een bejaardencentrum gebouwd. Dit kompleks zal bestaan uit een verzorgingstehuis en 218 flatwoningen.

De 218 woningen, bedoeld voor bejaarden die een zelfstandige huishouding kunnen voeren, zullen vanaf mei 1974 voor bewoning gereed zijn.

Zij, die voor toewijzing van een woning in aanmerking wensen te komen, dienen:

1. kontribuant te zijn van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden te Amsterdam;
2. woonachtig te zijn in Purmerend of omgeving óf een binding met deze stad te hebben.

Met de gemeentebesturen van Purmerend en Amsterdam is de afspraak gemaakt, dat ook aan een aantal Amsterdamse bejaarden een woning toegewezen kan worden.

Aanmeldingsformulieren kunnen, uitsluitend per briefkaart, worden aangevraagd bij de opnemingskommissie van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Buitenkerkelijke Bejaarden „Waterland”, Postbus 198 te Purmerend.

Er wordt op gewezen, dat de inschrijving uitsluitend geopend is voor de woningen. Een nadere mededeling zal nog volgen inzake de aanmelding van gegadigden voor plaatsing in het verzorgingstehuis.

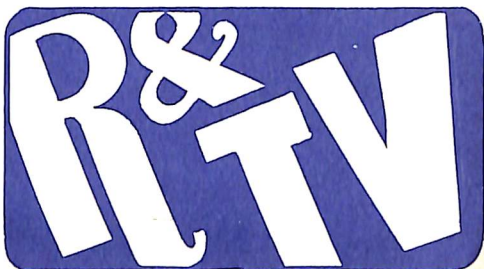
Nieuw tehuis in Zutphen

Het verzorgingstehuis van de Stichting tot Huisvesting van Bejaarden „de Polbeek” te Zutphen zal in het voorjaar van 1974 voor bewoning gereedkomen. In „De Polbeek” zal aan 106 bejaarden huisvesting en verzorging geboden kunnen worden.

De 49 woningen bij het verzorgingstehuis zijn inmiddels alle bewoond.

Zij, die voor inschrijving op de lijst van gegadigden voor plaatsing in het verzorgingstehuis in aanmerking wensen te komen dienen:

1. kontribuant te zijn van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden te Amsterdam;
 2. te wonen in Zutphen of omgeving óf een sterke binding met deze stad te hebben.
- Aanmeldingsformulieren kunnen worden aangevraagd bij het secretariaat van de opnemingskommissie van de Stichting tot Huisvesting van Bejaarden „De Polbeek”, Postbus 24 te Zutphen.

TELEVISIE-UITZENDINGEN:

Nederland I: om ± 22.30 uur

23 december:

Interview met verbondsvoorzitter mr. M. G. Rood.

RADIO-UITZENDINGEN:

Hilversum I: om 9.45 uur (zondags) en om 16.45 uur (vrijdags)

zondag 16 december:

Samen-leven-opbouwen (samenstelling Rina Spigt).

vrijdag 21 december:

Laat je niks wijsmaken (samenstelling Rina Spigt en Casper Vogel).

zondag 23 december:

Kerst tussen vier muren.

vrijdag 28 december:

Laat je niks wijsmaken (samenstelling Rina Spigt en Casper Vogel).

zondag 30 december:

25 jaar Rechten van de Mens. Prof. B.V.A. Röling.

humanist

Verantwoordelijk voor de inhoud:

Hoofdbestuur H.V.

Eindredacteur: Directeur H.V.

Lay-out: Lumax Utrecht

Druk: Lumax Utrecht

Redactie-adres:

Humanistisch Verbond

Oudegracht 152 Utrecht

Tel.: 030 - 31 81 45